

Polskie podziemie antykomunistyczne w pamięci zbiorowej

Przedruk i rozpowszechnianie
tej publikacji **w całości** dozwolone
wyłącznie za zgodą CBOS.
Wykorzystanie **fragmentów**
oraz danych empirycznych
wymaga podania źródła

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 9 stycznia 2017 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Pierwszego marca jest obchodzony Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych. Działalność podziemia antykomunistycznego w powojennej Polsce, kiedyś jednoznacznie potępiana, określana mianem bandyckiej i reakcyjnej, lub też po prostu marginalizowana i pomijana w głównym nurcie edukacji historycznej, od pewnego czasu staje się treścią jednej z ważniejszych narracji w polityce historycznej państwa. W badaniu interesowało nas to, na ile Polacy orientują się w tych wydarzeniach, jaki mają do nich stosunek i na czym się on opiera.

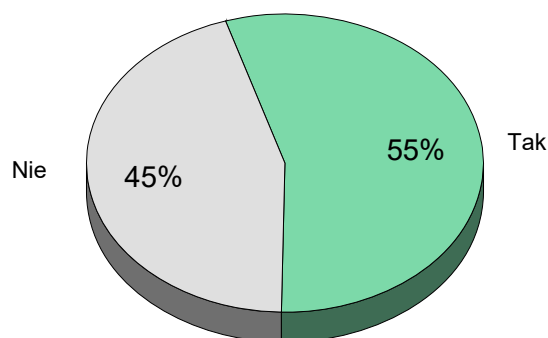
WIEDZA

Przyjęliśmy założenie, że najpopularniejsze nazwy odnoszące się współcześnie do partyzantki antykomunistycznej, czyli „żołnierze wyklęci” i „żołnierze niezłomni”, zawierają silny ładunek emocjonalny, dlatego też, aby nie ukierunkowywać respondentów w określony sposób, w większości pytań stosowaliśmy neutralne, opisowe określenie „grupy zbrojne walczące z władzą komunistyczną”. Z deklaracji badanych¹ wynika, że o grupach zbrojnych walczących w powojennej Polsce z nową władzą wspieraną przez ZSRR słyszała, a więc ma przynajmniej minimalną wiedzę, ponad połowa Polaków (55%). Sześciu na stu (6%) twierdzi, że ich wiedza na ten temat jest duża, ponad jedna trzecia (36%) ocenia ją jako przeciętną, a około jednej ósmej (13%) – jako małą.

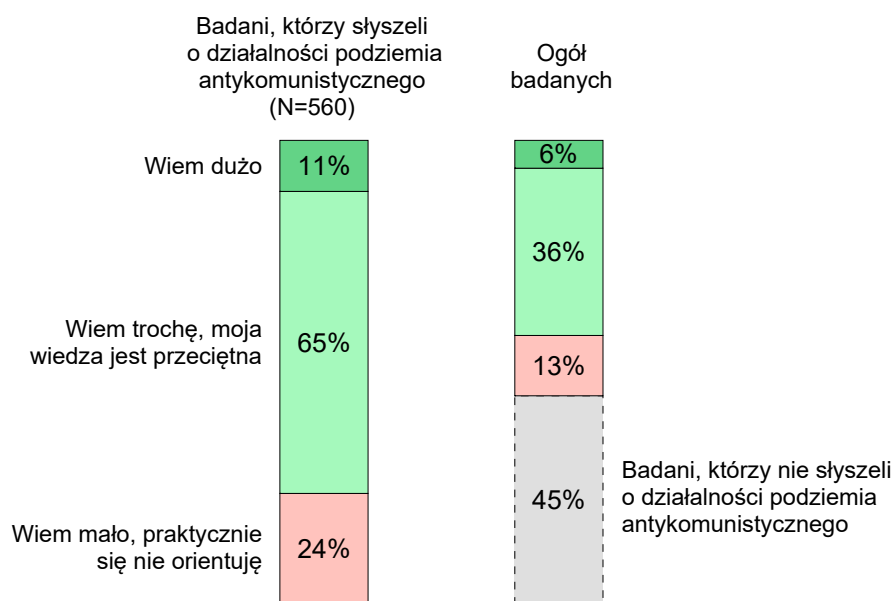
---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (321) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 2–9 lutego 2017 roku na liczącej 1016 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

RYS. 1. Przez kilka lat po II wojnie światowej w Polsce działały grupy zbrojne walczące z nową, komunistyczną władzą wspieraną przez ZSRR. Czy słyszał(a) Pan(i) o działalności tych grup?

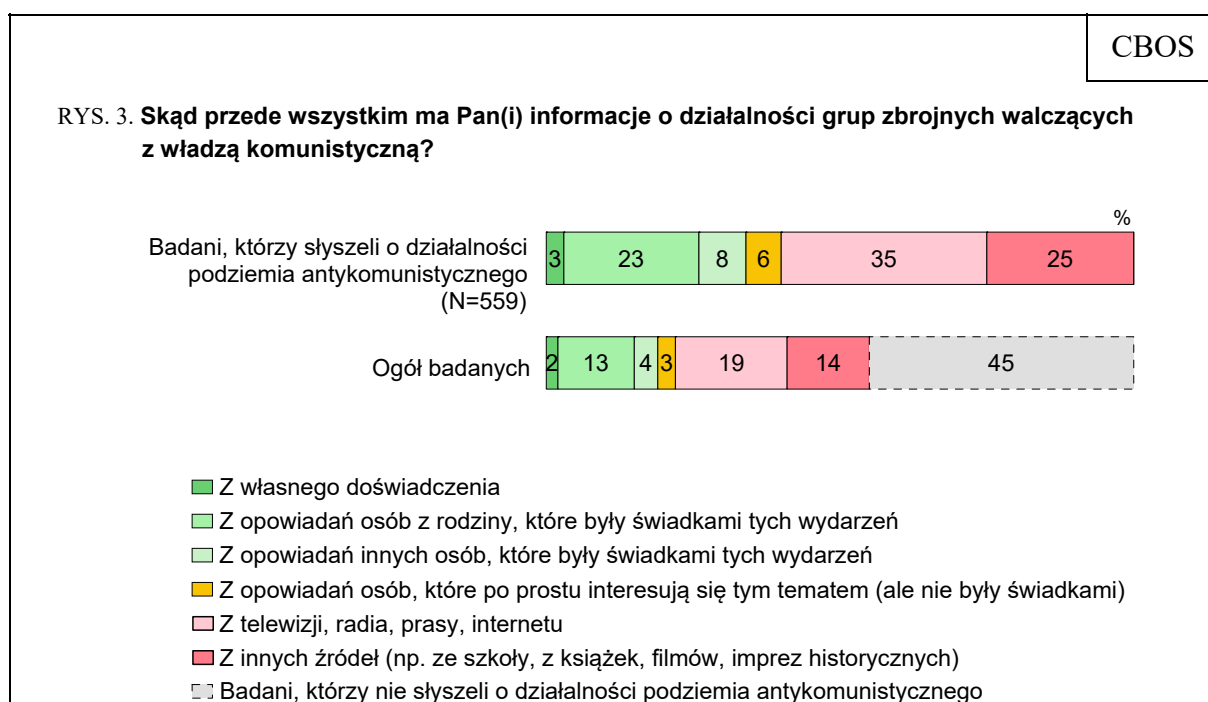
RYS. 2. Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?

Wiedza o działalności podziemia antykomunistycznego w powojennej Polsce zależy przede wszystkim od wykształcenia, a także, w pewnym stopniu, miejsca zamieszkania i wieku badanych. Częściej od innych cokolwiek na ten temat wiedzą ankietowani mający wyższe wykształcenie, mieszkańcy dużych i największych miast, a także respondenci w wieku 45–54

lata. Relatywnie rzadziej są to natomiast osoby z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym lub zasadniczym zawodowym, mieszkańcy wsi oraz młodszy badani (18–34 lata). Spośród młodszych i najslabiej wykształconych respondentów deklarujących przynajmniej minimalne rozeznanie w tej kwestii, znaczna część wskazuje, że ich wiedza na ten temat jest mała, z kolei starsze pokolenia (55 lat i więcej) częściej niż pozostali posiadają dużą wiedzę. Można ponadto zauważyć, że ogólnie kobiety są słabiej zorientowane niż mężczyźni.

Dla większości badanych przynajmniej w niewielkim stopniu zorientowanych w historii podziemia antykomunistycznego (66%) podstawowymi źródłami wiedzy na ten temat są albo media (telewizja, radio, prasa i ogólnie internet – łącznie 35%), albo też szkoła, książki, filmy, imprezy historyczne (25%) czy – rzadziej – osoby, które interesują się tym okresem (6%). Pozostali ankietowani (34%) najczęściej jako główne źródło wiedzy o partyzantce walczącej po wojnie z władzą komunistyczną wskazują relacje członków rodziny będących świadkami działalności tych grup (23%), rzadziej wspomnienia osób spoza rodziny (8%) lub – co dotyczy nielicznych – własne doświadczenia (3%). Na wiedzy od świadków częściej bazują starsi badani, mający 55 lat i więcej, natomiast młodszy w większym stopniu czerpią ją ze szkoły, książek, filmów i imprez historycznych oraz – w przypadku osób w wieku 25–34 lata – z mediów.

Dobra znajomość historii podziemia antykomunistycznego współwystępuje z czerpaniem informacji o jego działalności od osób z rodziny (w tym z własnych doświadczeń)

będących świadkami tych wydarzeń. W przypadku słabiej zorientowanych zauważalnie większą rolę w tym względzie odgrywają media.

Tabela 1

Skąd przede wszystkim ma Pan(i) informacje o działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?	Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?		
	Wiem dużo	Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	Wiem mało, praktycznie się nie orientuję
	w procentach		
Relacje świadków z rodziny lub własne doświadczenia	44	29	11
Z opowiadań innych osób, które były świadkami tych wydarzeń	8	8	8
Z opowiadań osób, które po prostu interesują się tym tematem (ale nie były świadkami)	2	5	11
Z telewizji, radia, prasy, internetu	14	33	50
Z innych źródeł (np. ze szkoły, z książek, filmów, imprez historycznych)	32	26	19

Można to również ująć jeszcze inaczej. Badani, którzy mają informacje o partyzantce antykomunistycznej od świadków tych wydarzeń (w tym z własnego doświadczenia), dwukrotnie częściej niż pozostali określają swoją wiedzę na ten temat jako dużą (17% wobec 8%) i dwukrotnie rzadziej deklarują, że są w tej kwestii słabo zorientowani (14% wobec 29%).

RELACJE ŚWIADKÓW

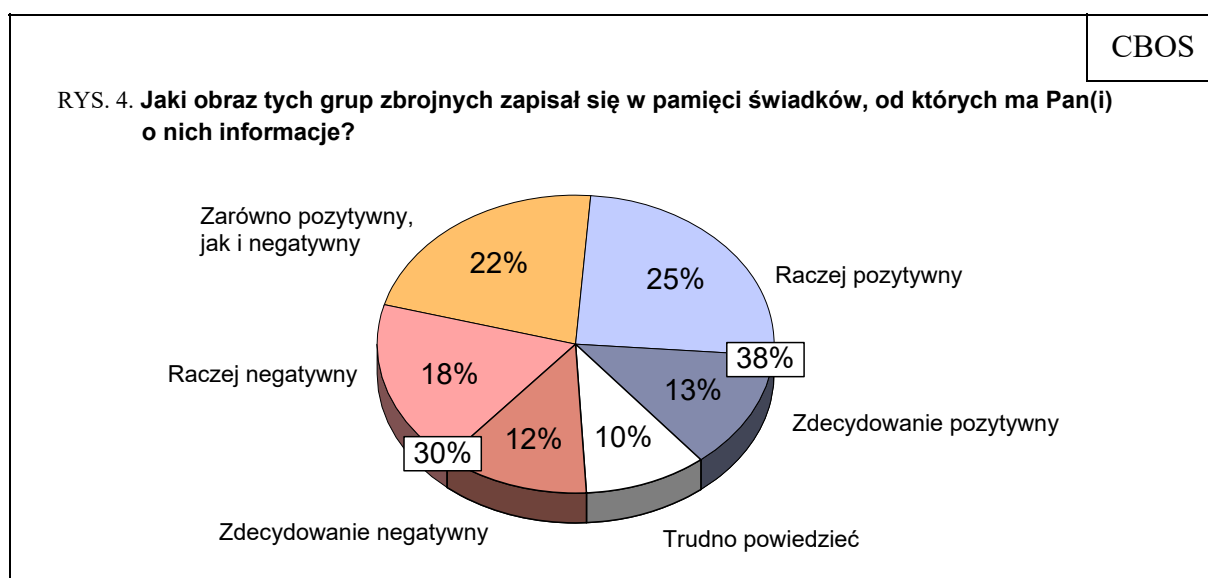
Ankietowanych, którzy zadeklarowali, że informacje o działalności podziemia antykomunistycznego mają przede wszystkim z relacji świadków (w tym z własnych doświadczeń), zapytaliśmy o to, gdzie rozgrywały się te wydarzenia i jaki obraz partyzantów utrwalił się we wspomnieniach. Najwięcej badanych wskazuje, że świadkowie działalności grup zbrojnych walczących po wojnie z władzą komunistyczną mieszkali na terenie ówczesnego województwa warszawskiego (19%) lub lubelskiego (15%). Wysoką aktywność partyzantki w tych województwach potwierdzają dane historyków dotyczące liczby przeprowadzonych akcji zbrojnych (np. ataków na posterunki MO, siedziby UB, więzienia, itp.). Około jednej dziesiątej wskazuje województwo rzeszowskie (13%), krakowskie (11%), białostockie (10%) oraz kieleckie (9%). Pozostałe regiony pojawiają się rzadziej (województwo łódzkie, katowickie/śląskie, poznańskie, gdańskie/pomorskie) lub zupełnie sporadycznie (wrocławskie, olsztyńskie, szczecińskie).

Tabela 2

Powiedział(a) Pan(i), że ma Pan(i) wiedzę o działalności tych grup od świadków wydarzeń lub z własnych doświadczeń. Gdzie, w jakim województwie mieszkały wtedy te osoby lub Pan(i), jeśli opiera się Pan(i) na swoim doświadczeniu?	Odsetek badanych, którzy mają wiedzę o podziemiu antykomunistycznym od świadków jego działalności (N=190)
Warszawskie	19
Lubelskie	15
Rzeszowskie	13
Krakowskie	11
Białostockie	10
Kieleckie	9
Łódzkie	7
Katowickie/Śląskie	7
Poznańskie	6
Gdańskie/Pomorskie	5
Wrocławskie	4
Olsztyńskie	3
Szczecińskie	1
Inny obszar	4
Trudno powiedzieć	3

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać kilka województw

Obraz żołnierzy walczących z ówczesną władzą, który zachował się w pamięci świadków tych wydarzeń, jest bardzo zróżnicowany. Niemal dwie piąte (38%) twierdzi, że relacje, które słyszeli, stawiały ich w pozytywnym świetle, natomiast prawie jedna trzecia (30%) – że w negatywnym. Więcej niż co piąty (22%) wskazuje, że obraz partyzantów w tych wspomnieniach był niejednoznaczny.

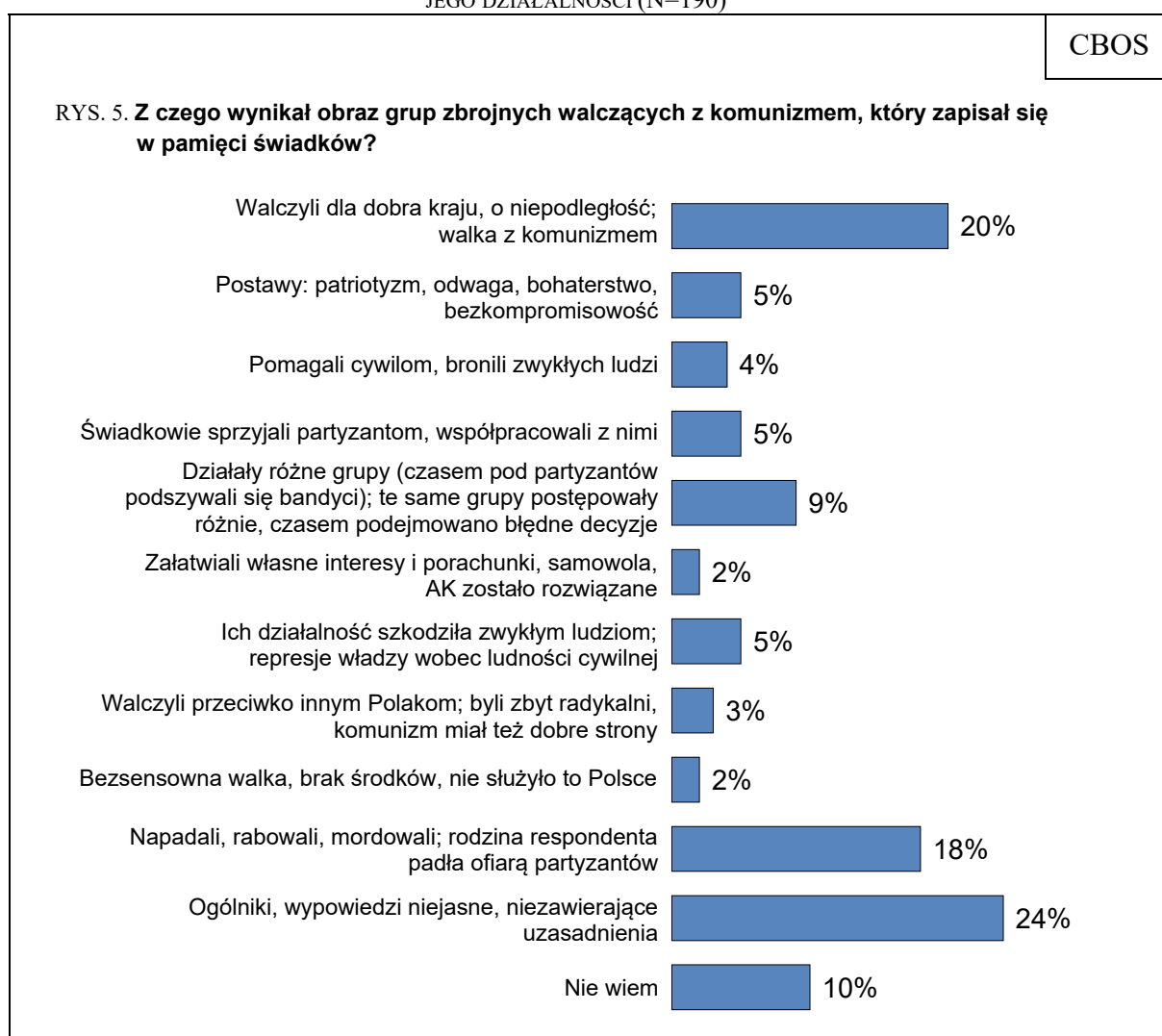

O pozytywnym wizerunku partyzantki antykomunistycznej w relacjach świadków jej działalności częściej mówią badani mający wyższe wykształcenie i prawicowe poglądy

polityczne, natomiast o negatywnym – mieszkańcy najmniejszych miast i osoby z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym lub zasadniczym zawodowym.

Co stało za określonym wizerunkiem grup zbrojnych podziemia antykomunistycznego, który przetrwał w pamięci świadków ich działalności? Poza odpowiedziami niejasnymi, ogólnikowymi i niezawierającymi uzasadnienia, które padają dość często, najsilniej zaznaczają się dwa wątki: korespondujące z pozytywnym obrazem partyzantów przekonanie, że walczyli oni o niepodległość, dla dobra Polski oraz – z drugiej strony – przekonanie, że ich działalność sprowadzała się głównie do terroryzowania ludności cywilnej.

ODSETEK BADANYCH, KTÓRZY MAJĄ WIEDZĘ O PODZIEMIU ANTYKOMUNISTYCZNYM OD ŚWIADKÓW JEJEGO DZIAŁALNOŚCI (N=190)

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli podać więcej niż jedno uzasadnienie

Tam, gdzie zachował się niejednoznaczny wizerunek partyzantów, najczęściej mówiono, że po pierwsze działało wiele grup zbrojnych – część z nich faktycznie stawiała opór sowietyzacji Polski, a części bliżej było do grup przestępczych działających pod pozorem walki

o niepodległość, a po drugie, że w ramach tego samego oddziału znaleźć można było ludzi, którzy postępowali przyzwoicie, i takich, którzy zachowywali się jak bandyci.

Tabela 3

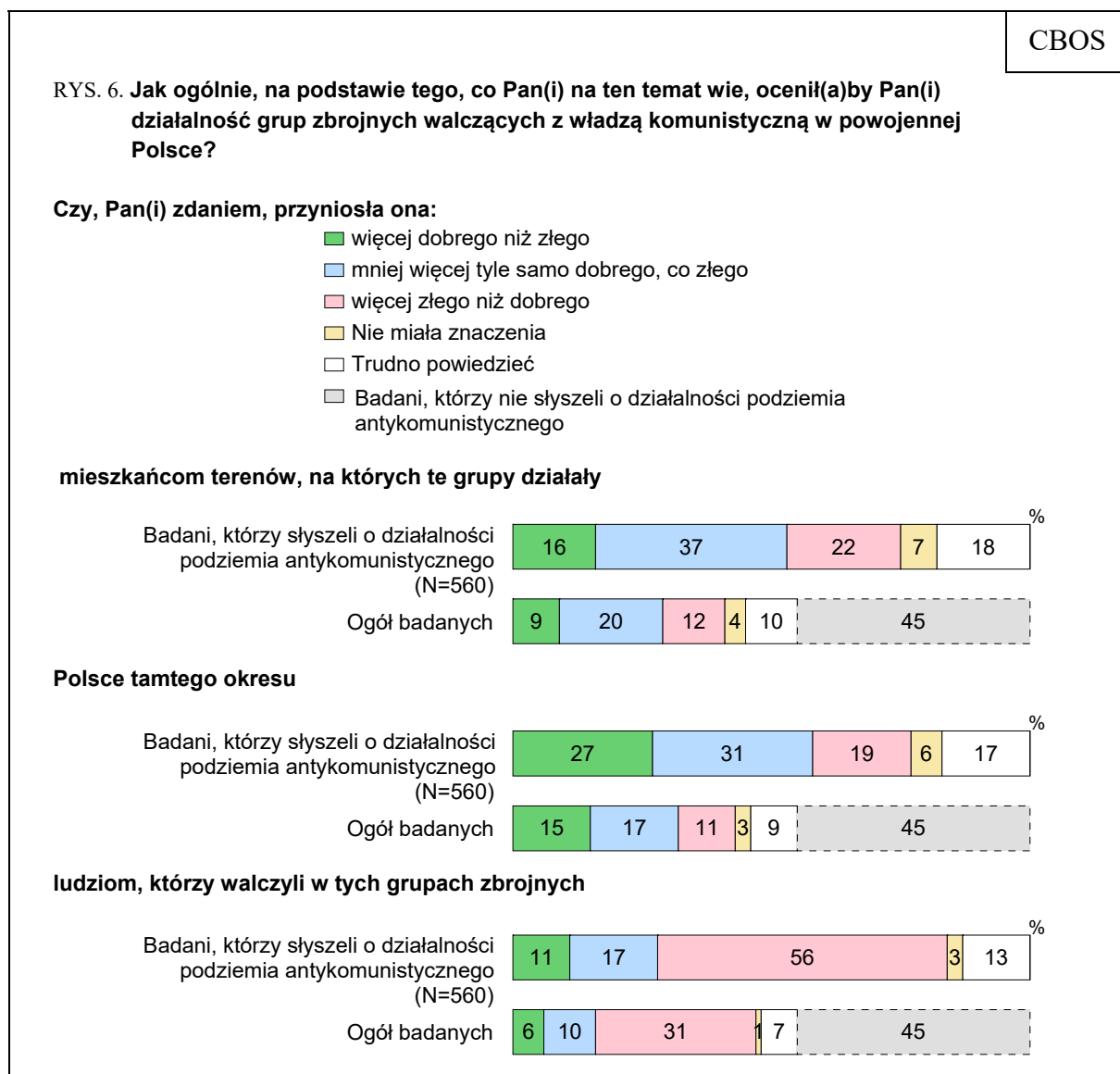
Z czego wynikał obraz grup zbrojnych walczących z komunizmem, który zapisał się w pamięci świadków?	Jaki obraz tych grup zbrojnych zapisał się w pamięci świadków, od których ma Pan(i) o nich informacje?		
	Pozytywny	Niejednoznaczny	Negatywny
	w procentach		
Walczyli dla dobra kraju, o niepodległość; walka z komunizmem	43	9	0
Postawy: patriotyzm, odwaga, bohaterstwo, bezkompromisowość	11	3	0
Pomagali cywilom, bronili zwykłych ludzi	8	1	0
Świadkowie sprzyjali partyzantom, współpracowali z nimi	12	0	0
Działyły różne grupy (czasem pod partyzantów podszywali się bandyci); te same grupy postępowaly różnie, czasem podejmowano błędne decyzje	2	26	5
Załatwiali własne interesy i porachunki, samowola, AK zostało rozwiązane	0	2	4
Ich działalność szkodziła zwykłym ludziom; represje władzy wobec ludności cywilnej	0	13	5
Walczyli przeciwko innym Polakom; byli zbyt radykalni, komunizm miał też dobre strony	0	10	2
Bezsensowna walka, brak środków, nie służyło to Polsce	0	2	5
Napadali, rabowali, mordowali; rodzina respondenta padła ofiarą partyzantów	0	3	51
Ogólniki, wypowiedzi niejasne, niezawierające uzasadnienia	23	28	23
Nie wiem	7	15	8

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli podać więcej niż jedno uzasadnienie

OPINIE I OCENY

Opinie o skutkach działalności partyzantki antykomunistycznej w powojennej Polsce są bardzo zróżnicowane. Najbardziej podzielone są zdania co do tego, jak wpłynęła ona na sytuację mieszkańców terenów, na których grupy te były aktywne. Wśród badanych mających przynajmniej minimalną wiedzę na ten temat przeważa przekonanie, że działalność partyzantów miała zarówno korzystny, jak i negatywny wpływ na życie lokalnej ludności (37%). Głosów twierdzących, że przyniosła ona więcej złego niż dobrego (22%), jest minimalnie więcej niż wyrażających przeciwne stanowisko (16%). W podobny sposób zróżnicowane, choć nieco częściej akcentujące wpływ pozytywny, są deklaracje odnoszące się do tego, jak ich działalność przełożyła się na ogólną sytuację w kraju. Prawie jedna trzecia ankietowanych (31%) twierdzi, że przyniosła ona Polsce tamtego okresu tyle samo dobrego, co

złego, a wśród pozostałych nieco więcej wskazuje jej dobre (27%) niż złe (19%) strony. Najbardziej jednoznacznie na tym tle wypadają opinie o skutkach prowadzonej przez podziemie walki dla zaangażowanych w nią żołnierzy, które w opinii większości były negatywne (56%).

Ocena tego, jak działalność podziemia antykomunistycznego przełożyła się na sytuację mieszkańców okolic, w których te grupy były aktywne, jak również na sytuację w ówczesnej Polsce, zależy w pewnym stopniu od stanu wiedzy respondenta i jej źródeł. Osoby, które czerpią ją od świadków tych wydarzeń (w tym z własnych doświadczeń), a także badani dobrze znający ten fragment powojennej historii, częściej od pozostałych mówią o negatywnych następstwach działalności partyzantów dla sytuacji okolicznych mieszkańców i – szerzej –

kraju. Warto jednocześnie zaznaczyć, że osoby posiadające dużą wiedzę na ten temat są ogólnie bardziej jednoznaczne w ocenach, a więc w nieco większym stopniu niż respondenci przeciętnie i słabo zorientowani dostrzegają także jej dobre strony.

Tabela 3

Skąd przede wszystkim ma Pan(i) informacje o działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?	Czy, Pan(i) zdaniem, działalność grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną, przyniosła:				
	więcej dobrego niż złego	mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	więcej złego niż dobrego	Nie miała znaczenia	Trudno powiedzieć
	w procentach				
	mieszkańcom terenów, na których te grupy działały				
Relacje świadków lub własne doświadczenia	16	34	31	7	12
Inne źródła	16	39	18	7	20
#	Polisce tamtego okresu				
Relacje świadków lub własne doświadczenia	23	31	26	5	14
Inne źródła	29	30	15	6	19

Tabela 4

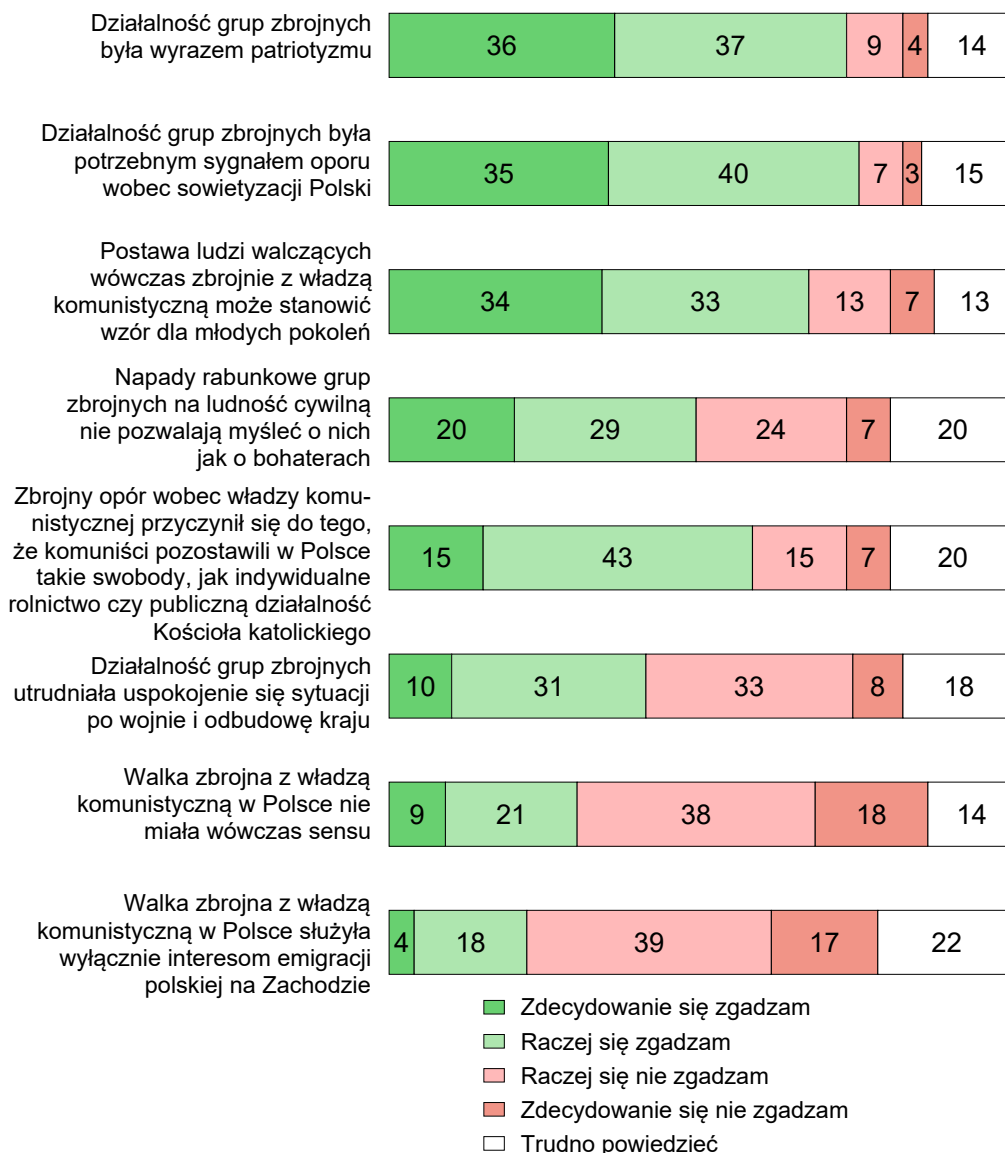
Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?	Czy, Pan(i) zdaniem, działalność grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną, przyniosła:				
	więcej dobrego niż złego	mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	więcej złego niż dobrego	Nie miała znaczenia	Trudno powiedzieć
	w procentach				
	mieszkańcom terenów, na których te grupy działały				
Wiem dużo	22	22	37	10	10
Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	17	41	20	8	15
Wiem mało, praktycznie się nie orientuję	10	36	20	5	29
#	Polisce tamtego okresu				
Wiem dużo	33	24	29	6	8
Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	29	32	18	7	14
Wiem mało, praktycznie się nie orientuję	20	29	17	3	31

O pozytywnych skutkach działalności partyzantów walczących z ówczesną władzą relatywnie częściej mówią osoby młodsze (18–34 lata), a poza tym badani najbardziej zaangażowani w praktyki religijne oraz identyfikujący się z prawicą. Z kolei negatywne aspekty częściej niż inni dostrzegają najstarsi badani, jak również osoby nieuczestniczące w praktykach religijnych.

Badanym przedstawiliśmy osiem stwierdzeń na temat działalności podziemia antykomunistycznego w powojennej Polsce prosząc, aby się do nich ustosunkowali. Na podstawie uzyskanych deklaracji można ogólnie zauważyć, że wizerunek partyzantów walczących z władzą ludową, który przeważa wśród Polaków, jest pozytywny. Zdecydowana większość zgadza się z tym, że ich działalność była potrzebnym sygnałem oporu wobec sowietyzacji kraju (75%, a nie zgadza się 10%) i stanowiła przejaw patriotyzmu (73%, nie zgadza się 13%). Zdaniem dwóch trzecich badanych (67%) postawa żołnierzy podziemia antykomunistycznego może stanowić wzór dla młodych pokoleń (20% jest przeciwnego zdania), nieco mniej (58% wobec 22% niezgadających się z tym) uważa, iż przyczyniła się ona do tego, że komuniści pozostawili w Polsce takie swobody, jak indywidualne rolnictwo czy publiczna działalność Kościoła.

RYS. 7. Czy zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami dotyczącymi działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?

Odsetki badanych, którzy słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego (N=560)

Jedynym krytycznym stwierdzeniem, które w większym stopniu spotyka się z aprobatą niż dezaprobatą, jest przekonanie, że o partyzantach trudno jest myśleć jednoznacznie jako o bohaterach, jeśli dokonywali napadów rabunkowych na ludność cywilną (49% wobec 31%). Podzielone są opinie co do tego, czy działalność grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną utrudniała stabilizację sytuacji w kraju i jego odbudowę po wojnie – dwie piąte badanych zgadza się z tym i tyle samo zajmuje przeciwne stanowisko (po 41%). Większość

Polaków kwestionuje pogląd, że walka zbrojna z ówczesną władzą i nowym porządkiem społeczno-politycznym nie miała wtedy sensu (56% wobec 30% badanych, którzy się z tym zgadzają), jak również opinię, że walka partyzantki antykomunistycznej służyła wyłącznie interesom emigracji polskiej na Zachodzie (56% wobec 22%).

Tabela 5

Czy zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami dotyczącymi działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?	Odsetek badanych, którzy słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego (N=560)			Odsetek ogółu badanych		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
Działalność grup zbrojnych była potrzebnym sygnałem oporu wobec sowietyzacji Polski	75	10	15	41	5	9
Działalność grup zbrojnych była wyrazem patriotyzmu	73	13	14	40	7	8
Postawa ludzi walczących wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną może stanowić wzór dla młodych pokoleń	67	20	13	36	11	7
Zbrojny opór wobec władzy komunistycznej przyczynił się do tego, że komuniści pozostawili w Polsce takie swobody, jak indywidualne rolnictwo czy publiczną działalność Kościoła katolickiego	58	22	20	32	12	11
Napady rabunkowe grup zbrojnych na ludność cywilną nie pozwalają myśleć o nich jak o bohaterach	49	31	20	27	17	11
Działalność grup zbrojnych utrudniała uspokojenie się sytuacji po wojnie i odbudowę kraju	41	41	18	22	23	10
Walka zbrojna z władzą komunistyczną w Polsce nie miała wówczas sensu	30	56	14	16	31	8
Walka zbrojna z władzą komunistyczną w Polsce służyła wyłącznie interesom emigracji polskiej na Zachodzie	22	56	22	12	31	12

Syntetyczny wskaźnik nastawienia do grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną obejmuje odpowiedzi na osiem powyższych pytań łącznie. Przyjmuje on wartości od 1 do 4, czyli od skrajnie negatywnego obrazu podziemia do zdecydowanie pozytywnego. Średnia wartość wskaźnika wśród badanych wiedzących cokolwiek

o żołnierzach wyklętych wynosi 2,82. Różni się ona w poszczególnych grupach społeczno-demograficznych, jednak należy zwrócić uwagę, że rozbieżności są relatywnie niewielkie. Na stosunek do działalności oddziałów zbrojnych walczących z władzą ludową najsilniej wpływają preferencje partyjne i poglądy polityczne badanych. Pozytywny wizerunek partyzantki antykomunistycznej częściej pojawia się w wypowiedziach zwolenników PiS i ruchu Kukiz'15 oraz osób o orientacji prawicowej. Wyróżniają się pod tym względem także badani najbardziej zaangażowani w praktyki religijne i mieszkańcy największych aglomeracji. Z kolei stanowisko nieco bardziej krytyczne niż inni zajmują ankietowani nieuczestniczący w praktykach religijnych, najstarsi respondenci, identyfikujący się z lewicą lub politycznym centrum oraz posiadający małą wiedzę o działalności partyzantki antykomunistycznej.

Tabela 6

Cechy społeczno-demograficzne		Syntetyczny wskaźnik stosunku do działalności podziemia antykomunistycznego (na skali od 1 do 4)	
		Średnia	Odchylenie standardowe
Ogółem		2,82	0,59
Wiek	18–24 lata	2,86	0,51
	25–34	2,94	0,49
	35–44	2,87	0,55
	45–54	2,78	0,53
	55–64	2,83	0,64
	65 lat i więcej	2,68	0,72
Miejsce zamieszkania	Wieś	2,77	0,56
	Miasto do 19 999	2,82	0,57
	20 000 – 99 999	2,73	0,67
	100 000 – 499 999	2,87	0,55
	500 000 i więcej mieszkańców	3,03	0,57
Poglądy polityczne	Lewicowe	2,64	0,51
	Centrowe	2,68	0,58
	Prawicowe	3,10	0,60
	Niesprecyzowane	2,74	0,52
Potencjalny elektorat	PiS	3,00	0,61
	PO	2,73	0,60
	Kukiz'15	3,00	0,40
	Nowoczesna	2,74	0,61
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	3,04	0,58
	Raz w tygodniu	2,86	0,64
	1–2 razy w miesiącu	2,82	0,60
	Kilka razy w roku	2,82	0,53
	W ogóle nie uczestniczy	2,62	0,53
Wiedza o działalności podziemia antykomunistycznego	Duża	2,82	0,80
	Przeciętna	2,88	0,56
	Mała	2,66	0,53

Sprawdziliśmy ponadto, jak poglądy polityczne i preferencje partyjne kształtują postrzeganie trzech aspektów działalności podziemia antykomunistycznego, co do których opinie są najbardziej zróżnicowane: wpływu na sytuację w kraju po wojnie, sensowności prowadzenia walki i napadów rabunkowych na ludność cywilną. We wszystkich trzech przypadkach wyróżniają się osoby o poglądach prawicowych, które częściej niż pozostali kwestionują negatywny wpływ podziemia na stabilizację sytuacji oraz bezsensowność walki z nowym porządkiem, a także to, że incydenty rabunkowe podważają bohaterski wizerunek partyzantów. Podobne stanowisko w dwóch ostatnich kwestiach wyróżnia także zwolenników PiS.

Tabela 7

Cechy społeczno-demograficzne		Działalność grup zbrojnych utrudniała uspokojenie się sytuacji po wojnie i odbudowę kraju		
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
		w procentach		
Ogółem		41	41	18
Poglądy polityczne	Lewicowe	49	39	12
	Centrowe	47	35	17
	Prawicowe	35	48	17
	Niesprecyzowane	34	38	27
Potencjalny elektorat	PiS	44	39	18
	PO	39	50	11
	Kukiz'15*	41	32	27
	Nowoczesna*	42	37	21

* Ze względu na niewielkie liczebności tych elektoratów, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

Tabela 8

Cechy społeczno-demograficzne		Napady rabunkowe grup zbrojnych na ludność cywilną nie pozwalają myśleć o nich jak o bohaterach		
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
		w procentach		
Ogółem		49	31	20
Poglądy polityczne	Lewicowe	57	26	17
	Centrowe	61	23	15
	Prawicowe	36	46	18
	Niesprecyzowane	49	16	35
Potencjalny elektorat	PiS	39	40	21
	PO	62	26	12
	Kukiz'15*	51	26	23
	Nowoczesna*	55	26	18

* Ze względu na niewielkie liczebności tych elektoratów, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

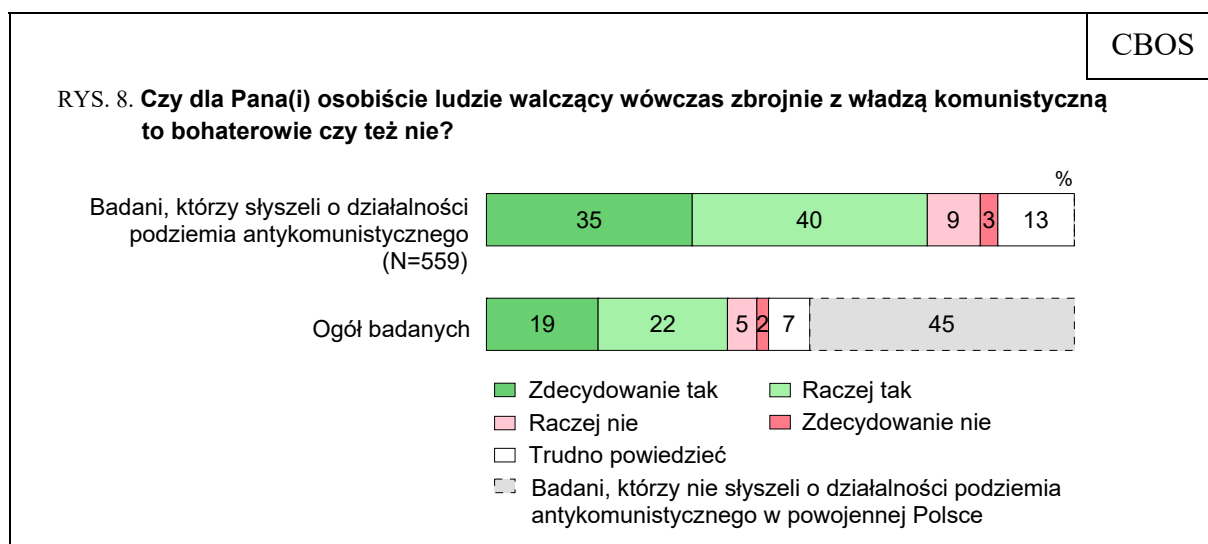

Tabela 9

Cechy społeczno-demograficzne		Walka zbrojna z władzą komunistyczną w Polsce nie miała wówczas sensu		
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
		w procentach		
Ogółem		30	56	14
Poglądy polityczne	Lewicowe	41	49	11
	Centrowe	36	51	13
	Prawicowe	22	67	11
	Niesprecyzowane	23	50	28
Potencjalny elektorat	PiS	26	63	12
	PO	36	55	9
	Kukiz'15 *	31	53	17
	Nowoczesna*	33	56	10

* Ze względu na niewielkie liczebności tych elektoratów, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

Czy w ogólnym rozrachunku żołnierze podziemia antykomunistycznego zasługują na miano bohaterów? Jedna trzecia respondentów mających jakąkolwiek wiedzę na ten temat jest o tym zupełnie przekonana (35%; 19% ogółu), a kolejnych dwóch na pięciu (40%; 22% ogółu) podziela tę opinię w sposób mniej zdecydowany. Jedyne co ósmy (13%; 7% ogółu) sprzeciwia się nazywaniu ich w ten sposób. Można więc powiedzieć, że pozytywna wizja żołnierzy wyklętych, przedstawiająca ich jako bohaterów walki o wolność, dominuje w społecznym odbiorze.

Przekonanie o bohaterstwie zbrojnych przeciwników PRL wyraża większość badanych, którzy o nich słyszeli, niezależnie od tego, skąd pochodzi ich wiedza na ten temat. Podziela je ponad trzy czwarte osób, które uzyskały informacje przede wszystkim ze źródeł

niebezpośrednich (przekazów medialnych, publikacji specjalistycznych, od osób zainteresowanych tym tematem itd.). Nieco bardziej krytycznie nastawieni są badani, którzy czerpią wiedzę od bezpośrednich świadków tych wydarzeń – co piąty z nich (18%) sprzeciwia się nazywaniu powojennej partyzantki działaniem bohaterskim.

Tabela 10

Skąd przede wszystkim ma Pan(i) informacje o działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?*	Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Z własnego doświadczenia*	95	0	5
Z opowiadań osób, które były świadkami tych wydarzeń**	67	18	15
Z opowiadań osób, które po prostu interesują się tym tematem (ale nie były świadkami)*	76	0	24
Z telewizji, radia, prasy, internetu	78	10	12
Z innych źródeł (np. ze szkoły, z książek, filmów, imprez historycznych)	77	12	11

* Ze względu na niewielkie liczebności tych grup, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

** Połączono kategorie „z opowiadań osób z rodziny, które były świadkami tych wydarzeń” oraz „z opowiadań innych osób, które były świadkami tych wydarzeń”

Bardziej sceptyczni niż inni są też badani, którzy deklarują dużą wiedzę w tej kwestii. Jedna czwarta spośród nich (25%) twierdzi, że żołnierze wyklęci nie są dla nich bohaterami. Szczególnie często z kolei za bohaterów uznają ich ci z respondentów, którzy uważają się za posiadających przeciętną wiedzę.

Tabela 11

Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?	Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Wiem dużo	66	25	9
Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	81	9	10
Wiem mało / praktycznie się nie orientuję	62	14	24

Szczególnie młodzi ludzie często przyznają, że żołnierze wyklęci są dla nich osobiście bohaterami. Wśród badanych w wieku 18–24 lata to przekonanie jest prawie powszechne (86%). Z kolei wśród najstarszych badanych (mających 65 lat lub więcej) pogląd o bohaterstwie

powojennych partyzantów jest znacząco rzadszy, chociaż nawet wśród nich jest on podzielany przez więcej niż dwie trzecie respondentów (68%). Pod tym względem wyróżniają się także wyborcy prawicy – aż dziewięciu na dziesięciu (91%) deklaruje, że żołnierze wyklęci są dla nich bohaterami.

Podział światopoglądowy jest też widoczny w potencjalnych elektoratach partyjnych. Zwolennicy Prawa i Sprawiedliwości prawie powszechnie (91%) uważają powojennych partyzantów za bohaterów. Najbardziej krytyczni są wobec nich sympatycy Sojuszu Lewicy Demokratycznej – żołnierze wyklęci są bohaterami dla połowy (50%) z nich, a prawie jedna trzecia potencjalnych wyborców tej partii (29%) odmawia im tego miana.

Tabela 12

Potencjalne elektoraty	Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Prawo i Sprawiedliwość	91	4	5
Platforma Obywatelska	66	15	19
Sojusz Lewicy Demokratycznej*	50	29	21
Kukiz'15*	78	16	6
Nowoczesna*	69	11	20

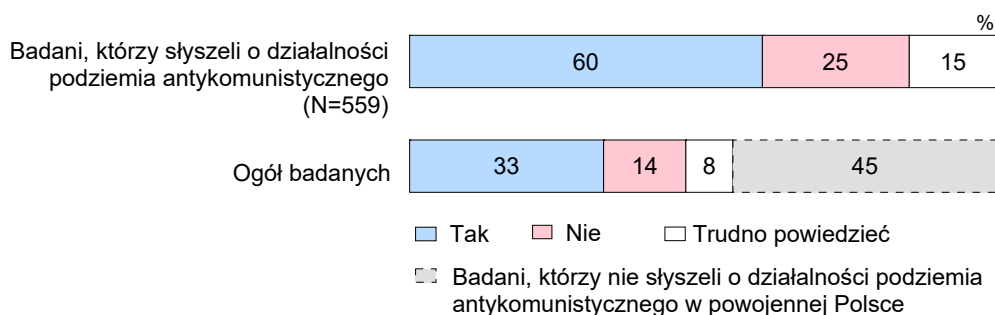
* Ze względu na niewielkie liczebności tych elektoratów, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

„ŻOŁNIERZE WYKŁĘCI”

W debatach dotyczących powojennej partyzantki antykomunistycznej pojawiają się niekiedy wątpliwości, czy przyjęte obecnie określenie „żołnierze wyklęci”, podkreślające prześladowanie ze strony władz PRL, jest rzeczywiście odpowiednie. Może ono stawać się niezrozumiałe, szczególnie ze względu na potencjalne negatywne konotacje terminu „wyklęty”. Część komentatorów proponuje więc zastąpienie tego określenia przez nazwę jednoznacznie pozytywną, jak np. „żołnierze niezłomni”.

Zapytaliśmy badanych, czy ich zdaniem, określenie obecnie funkcjonujące w dyskursie publicznym jest odpowiednie. Większość respondentów, którzy słyszeli o zbrojnym oporze przeciwko nowej władzy w latach 40. i 50. (60%), uważa, że sformułowanie „żołnierze wyklęci” dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli. Przeciwnego zdania jest jedna czwarta respondentów (25%).

RYS. 9. Kiedy mówi się dziś o grupach zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną, używa się nazwy „żołnierze wyklęci”. Czy, Pana(i) zdaniem, nazwa ta dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli?

Osoby, które preferują inną nazwę, najczęściej wskazują określenia podkreślające bohaterstwo („bohaterowie”, „bohaterowie walczący o wolność”, „żołnierze bohaterscy” – 13%). Kolejną istotną wymienianą cechą jest opór wobec komunizmu, działalność podziemna („antykomuniści”, „opozycja zbrojna”, „kspiratorzy” itp. – 7%). Część badanych przywołuje też określenie „żołnierze niezłomni” (6%). Inne sformułowania (odnoszące się do patriotyzmu, walki o wolność i niepodległość, bandyckiego charakteru oddziałów, partyzantki czy powiązań z Armią Krajową) pojawiają się sporadycznie.

ODPOWIEDZI OSÓB ODRZUCAJĄCYCH OKREŚLENIE „ŻOŁNIERZE WYKLĘCI” (N=138)

Tabela 13. Określenia dla grup zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną

Jak Pana(i) zdaniem powinno się ich nazywać?	%
Bohaterowie	13
Podkreślenie oporu wobec komunizmu, opozycyjności, działalności podziemnej	7
Niezłomni	6
Na pewno nie „wyklęci” – źle się kojarzy	4
Patrioci	4
Walczący o wolność i niepodległość	3
Bandy, bandyci, wywrotowcy	3
Zagubieni, postaci tragiczne, straceńcy	3
Partyzanci	3
Ocena ambiwalentna, nie można nazwać wszystkich tak samo	2
Armia Krajowa	2
Nazwy własne oddziałów	2
Podkreślenie niedoceny, zapomnienia	2
Inne	3
Nie wiem	44

W określeniach proponowanych przez badanych na pierwszy plan wysuwa się pozytywna ocena moralna działalności powojennych partyzantów – widać ją w sformułowaniach takich jak „bohaterstwo”, ale także „niezlomność” czy „patriotyzm”. Rzadziej pojawiają się nazwy odwołujące się do konkretnych działań tych oddziałów, a więc do zbrojnego oporu przeciwko komunizmowi czy charakteru konspiracyjnego. Pokazuje to, że żołnierze wyklęci są odbierani przede wszystkim przez pryzmat wartości, które uosabiają, a dopiero w dalszej kolejności przez swoją działalność. W społecznej świadomości funkcjonują raczej jako heroiczne figury, niż osoby podejmujące konkretne działania.

Wbrew obawom, że określenie „żołnierze wyklęci” może mieć negatywne konotacje, większość badanych uważających powojennych partyzantów za bohaterów uznaje je za odpowiednie. Z kolei respondenci nieuwzględniający ich za bohaterów znacznie częściej sprzeciwiają się przyjętej nazwie, jednak w większości nie potrafią zaproponować innej.

Tabela 14

Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?	Kiedy mówi się dziś o grupach zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną, używa się nazwy żołnierze wyklęci. Czy, Pana(i) zdaniem, nazwa ta dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak	72	18	10
Nie	25	62	13
Trudno powiedzieć	25	30	45

Badani, którzy deklarują głęboką wiedzę na temat tych wydarzeń, częściej niż przeciętnie są krytyczni wobec sformułowania „żołnierze wyklęci”. Połowa z nich (49%) uznaje je za odpowiednie, ale niemal tyle samo (41%) wolałoby inne określenie.

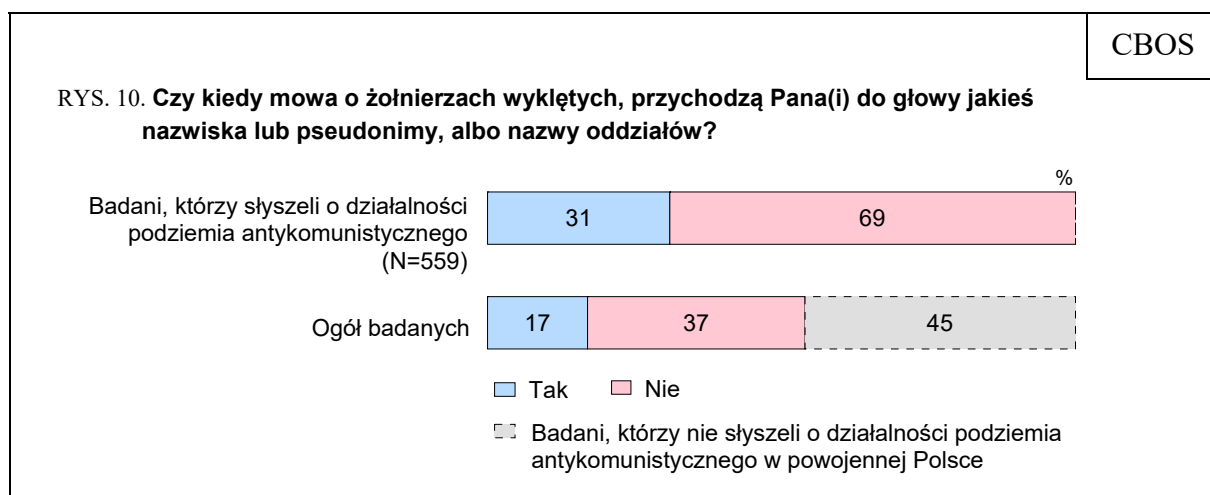
Tabela 15

Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?	Kiedy mówi się dziś o grupach zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną, używa się nazwy żołnierze wyklęci. Czy, Pana(i) zdaniem, nazwa ta dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Wiem dużo	49	41	9
Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	65	23	12
Wiem mało / praktycznie się nie orientuję	52	22	26

ZNAJOMOŚĆ NAZW ODDZIAŁÓW, PSEUDONIMÓW, NAZWISK

Jedynie mniej niż jedna trzecia (31%) badanych, którzy deklarują wiedzę na temat powojennej partyzantki, decyduje się podać konkretne nazwiska, pseudonimy lub nazwy oddziałów. Najczęściej kojarzoną osobą jest „Inka” (Danuta Siedzikówna), relatywnie często przywoływani są także „Łupaszka” (Zygmunt Szendzielarz), „Ogień” (Józef Kuraś) oraz Witold Pilecki. Znacznie rzadziej badani wymieniają nazwy organizacji wojskowych (Armia Krajowa, Narodowe Siły Zbrojne, Wolność i Niezawisłość), a nazwy oddziałów nie pojawiają się właściwie wcale.

Znaczna część badanych odwołuje się do innych działań konspiracyjnych i partyzanckich z okresu II wojny światowej: do osób i oddziałów związanych z powstaniem warszawskim („Zośka”, „Parasol”), a także do postaci takich jak Henryk Dobrzański „Hubal” czy August Emil Fieldorf „Nil”. Okazuje się, że stosunkowo często określenie „żołnierze wyklęci” rozciągane jest także na działalność podziemną w czasie wojny i traci swoje właściwe znaczenie. „Hubal”, zabity przez Niemców w roku 1940, wymieniany jest jako żołnierz wyklęty częściej, niż „Zagończyk” czy „Rój”. Można podejrzewać, że dla części badanych sformułowanie „żołnierze wyklęci” odnosi się do szerszej kategorii bohaterskiego, zbrojnego działania konspiracyjnego, a nie tylko do oporu przeciwko nowemu ustrojowi państwa w latach powojennych.

ODPOWIEDZI OSÓB DEKLARUJĄCYCH ZNAJOMOŚĆ NAZWISK LUB PSEUDONIMÓW (N=170)

Tabela 16

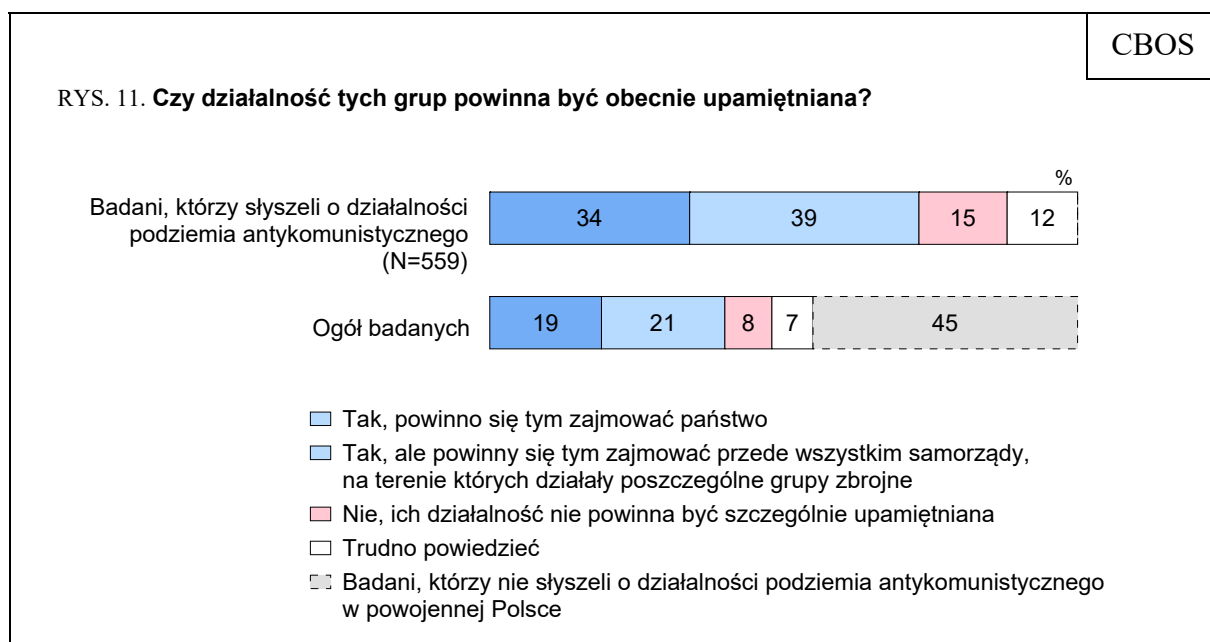
Kiedy omowa o żołnierzach wyklętych, czy przychodzą Panu(i) do głowy jakieś nazwiska, pseudonimy, nazwy oddziałów. Jakie?	%
Organizacje (AK, NSZ, WiN)	7
Konkretne osoby	
Danuta Siedzikówna „Inka”	31
Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”	27
Józef Kuraś „Ogień”	15
Witold Pilecki	14
Inni, w tym m.in:	28
Feliks Selmanowicz „Zagończyk”	4
Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój”	3
Jan Piwnik „Ponury”	3
Hieronim Dekutowski „Zapora”	3
Romuald Rajs „Bury”	3
Inne działania konspiracyjne lub partyzanckie, w tym m.in.:	20
Skojarzenia związane z Powstaniem Warszawskim	6
Henryk Dobrzański „Hubal”	5
August Emil Fieldorf „Nil”	4
Nie pamiętam	7

Badani mogli wymienić dowolną liczbę skojarzeń

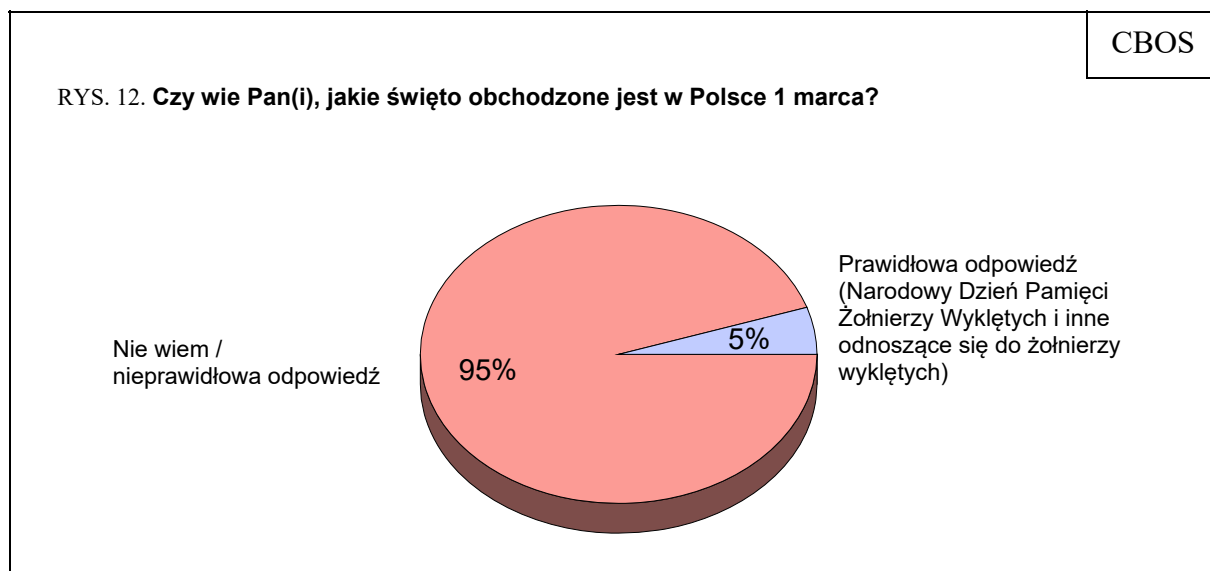
UPAMIĘTNIE

Prawie trzy czwarte (73%) respondentów deklarujących wiedzę o zbrojnej opozycji wobec PRL zgadza się, że działalność tych oddziałów powinna być obecnie upamiętniana. To grupa znacząca także w skali ogółu: dwóch na pięciu (40%) spośród wszystkich badanych opowiada się za podtrzymywaniem pamięci o tych wydarzeniach.

Zdania są podzielone, czy powinno to należeć do zadań władz państwowych, czy raczej samorządowych – 34% respondentów posiadających wiedzę o żołnierzach wyklętych uważa, że lepszym rozwiązaniem jest upamiętnianie ich na poziomie ogólnopolskim, nieco więcej, 39%, opowiada się za lokalnym kultywowaniem pamięci o grupach zbrojnych działających na danym terenie.

Chociaż znaczna część badanych podziela przekonanie, że upamiętnienie powojennych partyzantów jest potrzebne, bardzo niewielu z nich zdaje sobie sprawę z rzeczywistych działań podejmowanych w tej kwestii. Jedynie co dwudziesty respondent (5%) wie, że 1 marca został ustanowiony Narodowym Dniem Pamięci Żołnierzy Wyklętych.

Osoby, które wiedzą, że 1 marca jest świętem Żołnierzy Wyklętych, to właściwie wyłącznie badani, którzy deklarują wiedzę o działalności tych grup (93%), a także ci, którzy uważają ich członków za bohaterów (84%). Są oni też znacząco częściej przekonani, że ich

pamięć powinna być upamiętniana przez władze centralne (50%) lub lokalne (40%). Można więc uznać, że wiedza o Narodowym Dniu Pamięci Żołnierzy Wyklętych jest rozpowszechniona jedynie wśród zainteresowanych.

Ocena działań żołnierzy wyklętych nie jest jednoznaczna. Wśród badanych przeważa wizja pozytywna, pojawiają się jednak rozbieżności w ocenach dotyczących konkretnych aspektów aktywności tych oddziałów. Raczej nie odmawia się im patriotyzmu, ale bilans ich działalności budzi wątpliwości. Jednak te niejednoznaczności nie zmieniają faktu, że w ogólnym rozrachunku zdecydowana większość badanych deklaruje, iż powojenni partyzanci są dla nich bohaterami.

Wydaje się, że przekaz historyczny dotyczący tego okresu jest już ustabilizowany, a wizja żołnierzy wyklętych jako bohaterów nie budzi większych sprzeciwów. Oznaczałoby to, że historiografia okresu PRL, uznająca powojenną partyzantkę za działanie przede wszystkim bandyckie i antypaństwowe, w niewielkim stopniu oddziałuje na dzisiejszy społeczny odbiór tych działań. Co istotne, wątpliwości wyrażane są głównie przez starszych respondentów, którzy swoją wiedzę na ten temat czerpią od bezpośrednich świadków tych wydarzeń. Można więc podejrzewać, że wraz z upływem czasu obraz żołnierzy wyklętych będzie jeszcze bardziej jednorodny.

Obecnie podstawowym źródłem wiedzy o tych wydarzeniach są media, a także źródła bardziej specjalistyczne oraz relacje bezpośrednich świadków. Można powiedzieć, że poziom deklarowanej wiedzy o żołnierzach wyklętych jest dość wysoki, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że przez wiele lat był to temat przemilczany. Jednak konkretne działania upamiętniające powojennych partyzantów, których przykładem jest Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych, nie są szeroko znane.

Opracowali

Michał FELIKSIĄK

Antoni GŁOWACKI